

CSALÁDTÖRTÉNET (I/3.), AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VI- LÁGHÁBORÚ TÖRTÉNEL- MI KÖVETKEZMÉNYEI (III/13., 15.)

Miklauzič István:

Krasznojarszki fenyők a Rózsadombon. **Harsonaszó két emberért**

Ahogy a kiegyezés után létrejött és lendületes fejlődésnek indult az Osztrák-Magyar Monarchia, úgy ez együtt járt alattvalóinak gyarapodásával és teremtő életvitelével is. A Wihart (alias Wiehardt) család élete is szépen fejlődött a főváros peremén, Pestszentlőrincen. Elsőszülött fiúként Ferenc látta meg a napvilágot, aki építész lett, s ekként tervezett és épített élete derekán elsősorban templomokat, amelyek ma is az akkori kor tanúiként láttatják magukat.¹³⁰ Még a békében, 1885. március 8-án megszületett József Antal, a második fiú, aki aztán gépészmérnöki egyetemi diplomát szerzett.

Mint mindenkinek, úgy József számára is végleg lemerült az évszázad, helyébe új lépett. Az átörökölt nyugalom még tartja magát, az Orosz Birodalom cárja nyaralni megy népes családjával a Jalta melletti nyári palotájába,¹³¹ északi

¹³⁰ Új-Szeged, Torontál tér, Szent Erzsébet-plébániatemplom (1906), Budapest, Lehel tér, Árpád-házi Szent Margit-templom (1933), bonyhádi diákotthon (1935), Budapest, Herminamező, Szent Lélek-plébániatemplom (1937), Kispest, Jézus Szíve-plébániatemplom (1940).

¹³¹ Livádia: Jalta mellett a Krím-félszigeten, a Fekete-tenger partján [vö.: magyar törzsek Levédiában a 8. sz.-ban]

szomszédjában,¹³² Stockholmban és Oszlóban 1901-ben kiosztják az első Nobel-díjakat, itthon Széll Kálmán kormánya idején 1902-ben megalakul a Gyáriparosok Országos Szövetsége. 1905-ben azonban a béke már törékennyé válik, Szentpéterváron lezajlik a „véres vasárnap” és kirobban a polgári forradalom, majd 1912-ben „vérvörös csütörtök” tombol Budapesten. Az évszázad nyitánya 1914-ben hangzik fel, egy pisztolylövés az egész. Június 28-án Ferenc Ferdinánd osztrák trónörökösét éri a golyó Szarajevóban, másnap a rikkancsok a merénylet hírével viszik szét a lapok különkiadását. Ausztria-Magyarország erre hadat üzen Szerbiának, és ezzel – számunkra is – megkezdődik az I. világháború. A hír beszállt Wiharték családi házába is, és a látszólagos nyugalomban mindenki félve kezdett várni valami váratlanra.

Ez volt a vihar előszele, amely átlengett Európán és elérte Oroszországot, végül kitört a vihar, s még ez évben földre is szállt, hogy Isonzótól Przemyslt érintve Szibériáig tomboljon, és milliószámra¹³³ szedje emberáldozatait.

Valamikor 1914-ben, szándéka ellenére, menetbe állították katonaruhában Wihart Józsefet is. Így indul el világot látni és keveredik bele az égi-földi Nagy Háborúba, ott pedig az orosz hadszíntérre, közelebbről valószínűleg Galíciába, a védvonalba. Przemyslben a várat az orosz csapatok télen bekerítik, amely végül – négy és fél havi körülrzés és éhezés után – 1915. március 22-dikén elesik, száztízezren¹³⁴ orosz fogságba kerülnek, pestszentlőrinci főhősünk is velük együtt kezdi meg hosszú utazását. Túlzsúfolt hadifogolyvonatok kezdtek robogni Szibéria felé, Omszkban már 1915. április 12-dikén százezer foglyot várnak Przemyslből.¹³⁵

Sokan és sok irányból meneteltek ide, a világ harmadik legnagyobb erődjébe, itt harcolt Gyóni Géza is főhadnagy öccsével, Mihállyal. A vár feladásakor fogságba esnek, együtt érkeznek meg 1915 októberében a vándorlás utolsó állomására, a krasznojarszki orosz fogolytáborba.¹³⁶ A tiszti részleg barakkjában telepednek meg, de a legénységtől sem elszakadva. Gyóni itt fejezi be ciklikus költeményét, a pokoljárás „regényét”: Levelek a Kálváriáról.¹³⁷

A hadifogolytáborok életének elszomorító hétköznapi eseményei eléggé közismertek, így most inkább arról lesz szó, ami a hősünk sorsának alakulását a történet szempontjából jótékonyan befolyásolta. A táborlakók munkával könnyíthettek sorsukon. Kellő szakképzettségüknek köszönhetően önállóan dolgozhattak, saját munkájukból éltek. Ipartelepeket működtettek, amelyekben bőr-árúktól cipőkrémig, szappantól gombig, egyiptomi cigarettától kölnivízig min-

¹³² A finnek (Finnország) ekkor még a cári birodalom kebelén belül szorongó nép.

¹³³ Ausztria-Magyarország: 1.200.000, Németország 1.850.000, Orosz Birodalom: 1.700.000 fő. Forrás: F, 79. o.

¹³⁴ Zilahy 30. o.

¹³⁵ Zilahy 158. o.

¹³⁶ Zilahy: Ebbe a nem legelső telepítésű hadifogolytáborba 1914-09-15-ig már 18 honvédtiszt érkezett.

¹³⁷ Gyóni 19. o.

dent termeltek, így Wihart gépészmérnök is kellőképpen dolgozhatott és kereshetett. A városba is kijárhattak, szabadon jöhettek és mehettek, csak éppen sehová nem utazhattak el¹³⁸. Voltak emellett tisztek, akik később elhagyták a fogolytábor, és a városban telepedtek le.

A krasznajarszki hadifogolytáborban a sok nélkülözés ellenére és a kilátástalanság érzésének elűzésére színvonalas színházi, zenei, és sportélet virágzott¹³⁹, úgy néhány barakkban, mint kívül a városban, ilyenkor sokan kimehettek előadásra, hangversenyre, ahová a helyi lakosság is szívesen elment művelődni és úgymond társasági életet élni.

1916-ban a hadifogolytábor március 15-e megünneplésére készült, Gyóni Géza „Márciusi akarát” című versét az ünnepi szónok már kívülről tudta, és már nagyban súrolták a templomtermet, amely egyúttal hangversenyterem is volt. A táborparancsnokság azonban, a szabályzatra hivatkozva megtiltotta a „politizáló” rendezvényt, egyben a templomterem használatát is erre a célra. Ez a botor rendelkezés végképpen lerontotta a táborparancsnokság még megmaradt kicsiny tekintélyét. Még az is, aki eddig félig osztráknak, félig magyarnak érezte magát a kétféjű sas uniformisa alatt, azt mondta erre: „Azért is megtartjuk a márciusi ünnepélyt! Azért is feltűzzük a kokárdát!”

Felvirradt március 15. napja. A tábor összes magyarja lenn nyüzsgött a nagy téren. Reggel a templomterem minden ablaka, ajtója még csukva volt. Mire az ünnepély időpontja elérkezett, a templomterem ajtaja és minden ablaka kitérült. A tisztek és a legénység megtöltötte a termet, a kint szorultak az ablakokon keresztül készültek hallgatni az ünnepséget.

Aztán az emelvényre lépett a közszeretben álló magyar költő. A „Márciusi akarát” óriási hatást ért el. Ráadást várt még mindenki, ami nem is maradt el. Feszült csendben vett elő Gyóni egy papírlapot és olvasni kezdte: „*Mikor gránát bögött, mikor bomba csattant, Mikor ezer ördög fűtött ezer katlant, ...*”. Ömlött a szó Gyóni ajkáról, és a végén tapsolt, tombolt a hadifogolysereg. A vers annyira megragadta a foglyokat, hogy barakkról-barakkra, szobáról-szobára járt, alig volt olyan tiszt, aki le ne írta volna¹⁴⁰.

A költő barakkszobájának elkülönített zugában Lev Tolsztoj képe díszlett a falon, gyönyörű keretét hálából faragta a versekért egy közlegény. Aztán az agyat tépő kételyek és fárasztó nélkülözések közepette igen megrendítette Mihály öccse váratlan halála. Roncsolt idegszárait napok alatt felőrölte a téboly, és 1917. június 6-án, születése napján elszólította a halál.

Tízezres tömeg kísérte utolsó útján; ezúttal a tábor őrei is fegyver nélkül vonultak ki. A sokféle nemzetiségből jött népek végtisztelete pedig jelképpé nőtt: a hányatott költősors jóvátételéül is¹⁴¹. Gyóni Géza koporsójánál a

¹³⁸ Zilahy 445. o.

¹³⁹ Zilahy 515., 529. o.

¹⁴⁰ Zilahy 199. o.

¹⁴¹ Gyóni 21. o.

„vengerszki orcheszter” hadifogoly zenekar játszotta Beethoven gyászindulóját¹⁴².

Barátai vasabronccsal csavarták körül derekát, ha netán hazai földre kerülhetne vissza, felismerhessék¹⁴³. Wihart József tartalékos tiszt is ott állt a gyászoló tömeggel az elhunyt közelében.

A bolsevikok a hatalomátvétel után továbbra is megengedték az iparüzést, szükségük volt a nagyszámú intelligens emberre, akik Krasznójarszkban, a „hadifoglyok fővárosában” komoly kultúrközpontot alkottak¹⁴⁴.

1920-ban a tábor lakói a maguk nehéz sorsa mellé kaptak még egyéb megpróbáltatást is, amikor a krasznójarszki ütközet előtt, alatt és után is, a vörösök összefogdosták Kolcsak fehérorosz katonáit és a táborokba zárták őket. Ekkor elszabadult a tifusz- és a pestisjárvány, amelyet a többtízezer elhullott lótetem is segített felszítani, s ez bizony megtizedelte a magyar hadifoglyok közösségét is¹⁴⁵.

Most, hagyjuk folyni az eseményeket a maguk medrében, a szereplőket élni saját sorsuk szerint a hadifoglytáborban, és nyúljunk vissza arra az időre, amikor elindult egy másik élet, ezúttal a Pestszentlőrinctől nagyon messzi Oroszországban.

Valahol Moszkva és Szentpétervár között, Tver kormányzóságban, a nagy-kiterjedésű erdőségtől ölelve, egy Vaski¹⁴⁶ nevű településen élt a nemesi rangú Viktor Telegin és felesége, Paraszkeva, akiknek 1897. január 24-én megszületett második leányuk. Ekkor ez a család is emelkedőben lehetett, hiszen az előző században épült meg Szentpétervár, az új cári főváros. Megindult a fejlődés, divat lett a régi fővárosból az újba utazni, a kettő között félúton kiépült szép város, Tver lett a pihenőhely, amelyet II. Nagy Katalin cárnő még inkább az előkelőségek kedvelt helyévé varázsolt, egyre pezsgőbb élet folyt itt. Ennek vonzaskörében élt és dolgozhatott a Telegin család is, erdei otthonukból akár csengettyűs lovas szánon is elérték a híres vasútállomást. 1908-ban úgy döntöttek, hogy kislányukat, Anna Viktorovna Teleginát a szentpétervári Szent Katalin-rend iskolájába íratják be. Híres és előkelő intézmény volt, a kiterjedt Romanov-család nagyhercegi rangú gyermekei is ebbe az intézetbe jártak. Anna — 1915-ben kiállított bizonyítványa³ szerint – tiszta kitűnő eredménnyel végzett⁴, akkor 18 éves volt¹⁴⁷. A háború zaja túl messze volt ahhoz, hogy a birodalmon belül zavarja a békés vidéki életet.

¹⁴² Zilahy 530. o.

¹⁴³ Gyóni 21. o.

¹⁴⁴ Zilahy 445. o.

¹⁴⁵ Zilahy 444. o.

¹⁴⁶ kb. 400 km Moszkvától

¹⁴⁷ Seremetyeff: Az érettségi tablón nem látható Miklós cár leánya. A nagyhercegnők általában sohasem jártak nyilvános iskolákba, házitánitók foglalkoztak velük, akik a szinte állandó utazásaik során mindenhová követték őket. Az viszont nem kizárt, hogy a kiterjedt Romanov család valamelyik tagjának a leánya ilyen előkelőbb iskolába (pl. Szmolnij Intézet) járt

Az 1917 novemberében kitört bolsevik forradalom őt már szülőhelyén érthette, ahogy Wihart Józsefet a krasznnojarszki fogolytáborban. A cárhű család napjai ekkor meg lehetnek számlálva, de 1918 nyarán, amikor a vörösök vérszomjas mámorukban tombolva legyilkolták a cári család minden tagját, már bizonyossá válhatott sorsuk beteljesedése. Nem tudni pontosan, hogyan került el a Telegin család a távol-keleti Krasznnojarszkba, de az esemény bekövetkezett. Egyben azért biztosak lehetünk: nem önként vállalták a számkivetettséget. Két feltételezés tartja magát mindazonáltal. Az egyik szerint a fehérorosz hadak menekülése sodorhatta magával egyre keletebbre a családot, csak hát túl messzire sikerült az út. A másik szerint a cárhoz hű, hagyományokat tisztelő családot egyszerűen száműzték tetszetős kúriájukból, és vonatra tették őket kelet felé. Krasznnojarszkban kezdhettek új életet, nővére és sógora még 1973-ban is ott laktak; azóta nincs hír felőlük.

Kezdjük el követni a két ember sorsát az új élettérben, az új városban, ahol — akár orosz ember, akár idegen nemzetiségű hadifogoly is volt valaki —, mindenki egyformán az új hatalom, a vörös terror foglya volt, és egymásra utaltságban élt, ha tetszett, ha nem. Nyilvánvalóan a Telegin-család valahogy folytatta életét és igyekezett eltartani magát, míg Wihart József tartalékos tiszt szorgalmasan dolgozott a hadifogolytáborban, és szabadidejében kijárt a városba. A helyőrségparancsnok engedelmével a tisztek érintkezhetek a lakossággal, sétálhattak a városban, bevásárolhattak, járhattak fürdőbe¹⁴⁸, csakúgy, mint a város bármelyik lakója. Amúgy az élet sivár, az emberek szürkék, az átszállítandó foglyokat a téli fagyban is mezítláb terelik át a városon. Tarol a betegség, a szegénység, az utcai durvaság, a lökdösődő koldulás. „Kivételek a magyarok, akik csendesen és tartózkodóan viselkednek.”¹⁴⁹ Talán Anna Telegina is erre figyelt fel először, amikor megpillanthatta Wihart Józsefet a város — mondjuk — egyik hangversenyén?

Egymáshoz közeledésükről és találkozásukról nem tudunk semmit, azt sem, hogy hol, miként és meddig élhettek együtt – már Krasznnojarszkban. Közös történetük számunkra ott kezdődik, ahol a kettőjükre utaló első írásos nyom fellelhető. Házasságlevelük szerint 1924-ben Szentpéterváron egy római katolikus pap előtt kötött házasságot a római katolikus József és a görög katolikus Anna.

Krasznnojarszk az egyik, Szentpétervár a másik biztos pont. Miért éppen az utóbbi város volt az első elérendő céljuk és milyen meggondolásból? Hiszen Budapest felé nem ez az út vezet, főleg egy hazájába lehető leggyorsabban visz-

más főúri és előkelőbb polgári lányokkal együtt. Közülük az Olga nevet többen is viselték, ők is nagyhercegnők voltak, így több félreértés is volt emiatt. Volt, aki azt állította, hogy Olga nagyhercegnő túlélt a mészárlást, mert ő személyesen találkozott vele Angliában. Ebből anynyi az igazság, hogy tényleg élt ott egy Olga nagyhercegnő, de ő Miklós egyik testvérének a leánya volt. Anni néni egyszer említette, hogy „a cári lányokkal is együtt járt az iskolába”.

¹⁴⁸ Zilahy 40. o.

¹⁴⁹ Zilahy 40. o.

szatérni vágyó hadifogoly számára. Wihart József a szerelem sugallatára nyilván szabadon döntött a közös kitérő mellett, merthogy ezt megelőzően is szabad rendelkezésű fogolyember volt, ellenkező esetben egy szervezett hadifogolyvonnattal már 1921-ben hazaérkezhetett volna¹⁵⁰. Csak egyet hihetünk: Magyarországra felé Anna álma lehetett a kitérő Szentpétervárra. Nyilván érzékelhetővé és valószerűvé kívánta tenni vőlegénye számára legalább kívülről azt a régi nagypolgári világot¹⁵¹, ahol leszületése után éveken át élt és tanult, – ami után Szibériába kellett mennie –, dicsekvően meg akarta mutatni az örök emléket, a Szent Katalin- líceumot, ahol még a békében sikerült megalapoznia tudását. Nyilván maradt ott még néhány, a hatalom figyelmét elkerülő osztálytársa, akik segíthettek elszállásolásukban, részt vehettek az esküvőn (?), vagy talán csak titokban ott voltak ők is az eskető pap előtt, és kéznél voltak az esküvői tanúk is.

A harmadik biztos pont, egyben a végállomás már Budapest volt, ahová 1925-ben együtt érkeztek haza. A keserédes boldogságban új életet kezdtek, Anna hátrahagyta, József visszakapta régi hazáját.

Megnyugvásuk és életkedvük itthoni pecsétje drága fiuk Ferike megszületése⁹, valamikor 1926-ban. Korábbi házasságkötésüket 1930-ban egy újabb kötéssel megerősítik⁸, így okmányaik is rendben vannak. A gyermek 1932-ben kezd iskolába járni, 1942-ben középiskolai tanulmányúton jár Perugiában, ahonnan levelet ír szüleinek, döbbenetesen megemlítve azt is, hogy olasz lapokban Budapest bombázásáról olvasott¹⁰. 1943-ban^{11, 12, 13, 15} érettségizik¹⁴, majd mozgósításkor behívják katonának. Ferike ezzel életének utolsó szakaszához érkezett, amit akkor még nem sejtett.

Míg a szülők Pestszentlőrincen, óvóhelyen töltik mindennapjaikat a szovjet ostromgyűrű borzalmai közepette, addig Wihart Ferenc, az orosz édesanya fia, fegyverrel harcol az ádáz Vörös Hadsereg orosz katonáival szemben. Ő igazságos, honvédő harcot folytat hazája nevében, ugyanazon megszálló bolsevik henger ellen, amelyik annakidején a Telegin családon, az orosz nagyszülőkön és édesanyján is áthajtott. Aztán Budapest ostroma véget ért, aki katona létére szerencsésen túlélte, levehette az egyenruhát, aki nem, az hadifogolyként tovább menetelt, egészen messzire, Szibériába, oda, ahová az előző világháborúban szüleit, nagyszüleit hajtották. Ferikének viszont egyszerűen nyoma veszett. Az édesanya egy életen át hiába várta elveszett fiának betoppanását. Időnként elővette, és erős lelki tartással, de mély lelki fájdalommal nézegette a megmaradt néma fényképeket.

Így teltek az évek a főváros peremén, mígnem eljött a vágy egy meghittebb környezet után, közelebb kerülni a teremtett természethez, ott élni tovább egy nyugodtabb életet. Elindultak hát a budai hegyek felé, a zöldövezetbe, hogy lakást keressenek maguknak egy szép helyen épült házban. Amikor a Bimbó út

¹⁵⁰ Zilahy 566. o.

¹⁵¹ Csajkovszkij utolsó balettjének, A diótörőnek koreográfiáját Maurice Petipa készítette, első ízben a szentpétervári Marinszkij Színházban mutatták be 1882-ben. A Szent Katalin-rend növendékei is láthatták.

193. számú ház alatt elhaladtak, Telegin Anna megállt, felnézett a házra, aztán fel tovább, egészen a házat őrző tizenkét óriásfenyő csúcsáig, és nem ment tovább. – Olyanok ezek, mint a krasznojarszki fenyők! Jó lesz itt nekünk – mondta, és azon nyomban lélekben már be is költöztek.

1956 nyarán költöztek fel ténylegesen Pestszentlőrincről, az Állami telep 121/7-ből, egy hónappal azután, hogy ebbe a házba költözött — szintén Pestről — dr. Ganczaugh Béla ügyvéd és családja is¹⁶. Alig ismerkedtek meg egymással, kitört a forradalom, és rövid időre már együtt is ültek a pincében, amikor — már megint — a szovjet hadsereg innen is lőni kezdte a várost, fel s alá vonultak tankjaikkal a Duna-part és Hűvösvölgy között.

Az ügyvéd úr nagyobbik iskolás fia többször is fel akart menni a Kapy út és a Törökvész út kereszteződéséhez, közelebről megtapasztalni a hadi cselekményeket, a fegyverropogást, amit egészen közelről hallottak a pincében is. Az apa minden ilyen elmenetelő szándékot megghiúsított. Ebben nagyot segített neki Wihart József, aki a kalandvagyó fiút szintén lebeszélte tervéről. A nyomaték kedvéért pedig, az apának a pincében elárult egy olyan titkot, amely valóban hétpecsét alatt rejtezett. Elmondta Feri fiának szörnyű történetét, aki 1945 januárjában¹⁵² éppen a Kapy út tetején esett el harc közben, a szovjetek lőtték le. Hogy, hogy nem, elért hozzá a hír, ezért a helyszínhez indultak. Az édesapa és a nagybácsi, semmi kétség, ott találta meg a fiú holttestét egy vízaknában¹⁵³, elhantolásáról, továbbiakról nem szól az emlékezet. Ezt a jelenetet a magyar apa soha nem mondta el az orosz anyának. Elmondta viszont most a szomszéd apának, így aztán annak fia tényleg nem hagyta el a ház pincéjét a lövöldözések idején. A két apa és a nagybácsi inentől kezdve együtt cipelték tovább a súlyos titkok terhét, gondosan és örökre elhallgatva azt az édesanya előtt, aki — talán a sors szeszélye folytán — mégis éppen itt érezte meg a végső letelepedés nyughelyét, a fia közelében, ahová a sugallatos „krasznojarszki fenyők” hívták el.

A forradalmat és a fővárost a szovjet hadsereg beözönlő tankjai szétlőtték, katonái a lakosságot félelemben tartva járőröztek, az időjárás pedig, nemsokára zord hideg télbe fordult. Anni néni elcsúszott a jeges úton és eltörött az egyik lába, az ügyvéd úr és a férj a hegyről szánkón húzták be a Szent János Kórházba. Útközben a rusz kik durván igazoltatták őket, és csak Anna Telegina orosz tudása volt az igazi „biztosíték” arra, hogy továbbengedjék őket, az ép lábát melegítő eredeti orosz halinacsizmával együtt. Anni néni szájából édes anyanyelvükön hallották vissza a szavakat, amelyek dallamából talán még a Néva-parti nyári szellő és a Jenyiszej tavaszi jégzajlásának hangját is kihallani vélték. A hazarepülés pillanata elnyomta bennük az itteni gyanakvást, így esett, hogy azonnal továbbengedték a rajnál is kisebb önmentő csapatot.

¹⁵² Turbucz: Veresváry alezredes volt a környék katonai parancsnoka, december 25-én ellentámadással foglalta vissza a Kapy utat. Január 26-án volt még egy nagy szovjet támadás, ekkor eshetett el Wihart Ferenc.

¹⁵³ A Törökvész és Csátárka út által ölelt lejtős területen, ahol akkor még egy kis tehenészet és tejgazdaság volt.

Ahogy minden tavasz előhoz egy új hajtást az élővilágban, úgy nyílt meg Anni néni szíve is még egyszer, amikor mind inkább felfedezte maga mellett a jó szomszédék öt éves kislányát, az ügyvéd család legkisebb gyermekét. A kislány hetente háromszor átjárt vacsorázni, hármásban teáztak és sokszor ettek körözöttes kenyeret. Aztán elemi iskolás korában ő járt le a hegyről hetente kétszer vásárolni nekik, ezért mindig két forintot kapott. Később megtanult fánkot és krokettet készíteni. Ötödikes korától Anni néni tanította őt oroszra, az egész iskolában ő lett a legjobb oroszos, tiszta és lágy kiejtését az orosz tanárok is csodálva hallgatták. A kölcsönös szeretet odáig vezetett, hogy örökbe akarta fogadni őt, a fia elveszejtése által a lelkében keletkezett tátongó úr helyébe egy új életet akart befogadni. Ez természetesen nem következhetett be, jóllehet, ennek a szándéknak a szívjósága mindenki lelkét egy kicsit elszorította.

Wihart Józsi bácsi 1957-ben egy székesfehérvári üzemből ment nyugdíjba. A mérnökmunkát leginkább egykedvű semmittevéssel váltotta fel, ez pedig, egyenesen vezetett egészsége megromlásához¹⁹, annak ellenére, hogy ebben az időben már testvére, Wihart Ferenc templomépítő is feljárt feleségével a Bimbó útra, akik meghitt és jó hangulatú társaságot jelentettek számára¹⁸. Anni néni 1958 januárjától elhelyezkedett, mert a nyugdíj nem volt elég a megélhetéshez, a Komplex Külkereskedelmi Vállalatnál volt orosz, francia és német nyelvű levelező, ahonnan 1964-ben nyugdíjazták.

Békés és baráti szellemű szomszédságban teltek ismét az évek, amikor az ügyvéd úr 1967-ben megvette Gyóni Géza verseskötetét^{A 154}. Ennek bevezetőjében ismertetésre kerül a híres költő életútja, különösen kiemelve az első világháborús és a hadifogolytáborban lezajló eseményeket, és halálának körülményeit. A könyvet megmutatta a kedves szomszédnak, aki — ugye, ott volt Krasznajarszkban, baráti viszonyban volt a költővel, és részt vett a gyászszertartásán is — beleolvasott, és az egyik oldalnál mindjárt le is tette. Ez annál a résznél történt, ahol ez áll: „Barátai vasabronccsal csavarták körül derekát, ha netán hazai földre kerülhetne vissza, felismerhessék.” Wihart József — az egykori hadifogoly szerénységével¹⁵⁵ — részletesen elmesélte az ott történeteket, mire fel Ganczaugh Béla ügyvéd a könyv eme lapjára – a ma is olvasható — következő bejegyzést írta: „A vasabroncs ötletét Wihart József fogolytárs adta.^{7 156}” Hála a Teremtőnek, a nyugdíjas egykori hadifogolynak volt még ideje életének végállomása előtt egy megállóval korábban megosztani eddig nem ismert, maradandó érdemét. Nem sokkal ezután, lélekből megkönnyebbülve, még ez év augusztusában elhunyt.

A megözvegyült Anni néni 1969-ben²⁰ kiutazási engedélyt kért¹ és kapott a Szovjetunióba, hogy meglátogassa még mindig ott élő nővérét Krasznajarszkban, akit azóta nem látott, hogy mennyasszonyként eljött onnan. Szép gyermek-

¹⁵⁴ A kokárda c. vers kimaradt a 1967-es kötetből! Vagy nem merté betenni a szerkesztő, vagy kihúzták vele. Cenzúra vagy öncenzúra történt. A Zilahy könyvben benne van!

¹⁵⁵ Zilahy 40. o.

¹⁵⁶ Gyóni 21. o. Ez az adat történeti és irodalmi **ELSŐ KÖZLÉS!**

kora után lesújtó élmény volt tapasztalnia a szovjetrendszer kíméletlen rombolását tájban és emberben egyaránt, és a kinti élmények ráébresztették arra, hogy fiatalkori életeszmenye és az ottani természeti környezet élvezete örökre szóló hiú ábránd lett. A szocialista realista valóság szürke vívmányai rendkívül lehangolták. Kedélybetegsége egyre erősödött, életereje rohamosan lankadni kezdett, ami az alapbetegségére¹⁵⁷ is kihatott, és hiába a szomszédok gyámolító segítségével, vigasztalása, 1970-04-07-én bevégezte földi pályafutását.

Miután leszármazott nélkül halt meg, a hagyatéki eljárás lefolytatásához nővérét és sógorát hívták el Budapestre, akik 1970-ben meg is jelentek²¹. Ez volt az Anni néni életét követő utolsó néma jelenet, amely után a vasfüggöny végleg legördült a viharvert család történetére.

Anna Telegina, a cári hűségű, jószívű orosz asszony, nem tudta örökbe fogadni a magyar kislányt, bármennyire is szerette volna, viszont, a tizenkét óriásfenyő örökbe fogadta az egykori krasznojarszki kislányt, majd odaveszett drága fia történetét. S ezért, azóta is, ha az élő tanúként itt maradt és ma is élő egykori kislány, ma már nagymama, feltekint a fenyőkre, eszébe jut a történet, de, amikor a történet jön elő az emlékezetéből, szeme önkénytelenül is rögvést a fenyőkre téved.

Aki elolvassa ezt az emléket, zendüljön fel fülében Copland „Fanfár egy átlagemberért” című szimfonikus költeménye¹⁵⁸ Telegin Annáért és Wihart Józsefért.

Mellékletek:

- a. Sergei Prokudin-Gorskii képei
- b. Romanov hercegnők Livádiában
 1. Telegin Anna személyi adatai 1897
 2. Vaski és Tver térképek
 3. Telegin Anna középiskolai bizonyítványa 1915 (orosz eredeti és magyar fordítás)
 4. Telegin Anna középiskolai osztályablója 1915
 5. Krasznojarszki fogolyzenekar 1916
 6. Forrás B: 334. o. Gyóni Géza és Mihály Przemyslben
 7. Vaspánt ötlet a Gyóni Géza verseskötetben 1917 / 1967
 8. Házassági anyakönyvi kivonat 1924 ill. 1930
 9. Wihart Ferenc képe 1930
 10. Wihart Ferenc levele Perugiából 1942
 11. Wihart József képe 1940-es években

¹⁵⁷ Myeloma multiplex.

¹⁵⁸ A Fanfár egy átlagemberért Aaron Copland klasszikus zeneműve, amelyet 1942-ben szerzett Cincinnatiban. Az ihletet H. A. Wallace akkori alelnök beszéde adta, amelyben ki nyilvánította, hogy felvirradt „Az átlagember évszázada.” [“Century of the Common Man”].

12. Telegin Anna képe 1940-es években
13. Wihart család, kép 1940-es években
14. Wihart Ferenc érettségi képe 1943
15. Wiharték nyaralnak a háború előtt
16. Bimbó út 193. építési terve
17. Wihart József és dr. Ganczaugh Béla egyeztetés 1955
18. Telegin Anna, a kislány Marianna, Wihart Ferencék képe 1957
19. Wihart házaspár idős korban 1965
20. Bimbó út lakói 1969
21. Hagyatéki tárgyalás jegyzőkönyve 1970
22. Lakás eladási szerződés 1971
23. dr. Ganczaugh Béla levele Krasznójarszka 1973

Forrásjegyzék:

- A. Gyóni Géza: Csak egy éjszakára, Z. Szalai Sándor, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1967.
 - B. Lévai Jenő: Éhség Árulás Przemysl, Magyar Hétfő Kiadás, Budapest, 1933.
 - C. Seremetyeff Papp János történész levele 2011.
 - D. Turbucz Péter hadtörténész levele 2011.
 - E. Zilahy Lajos szerk.: Hadifogoly magyarok története, Athenaeum Kiadás, Budapest, 1930, II.
 - F. Történelmi világtalasz, Cartographia, Budapest, 2005.
-